

Turkish Studies

Social Sciences

Volume 13/18, Summer 2018, p. 619-627

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13588>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Research Article/ Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Mayıs 2018

✓ Accepted/Kabul: Eylül 2018

✍ Referees/Hakemler: Doç. Dr. H. Ahmet ARSLANTÜRK – Doç. Dr. Cemile Zehra KÖROĞLU

This article was checked by iThenticate.

OSMANLI TOPLUM YAPISINDA GAYR-I MÜSLİMLERİN EKONOMİK STATÜSÜ -18.YÜZYIL KONYA ÖRNEĞİ-

Hayri ERTEN*

ÖZET

İnsanların gelirleri bilindiği üzere içinde yaşadıkları toplumsal hayat içerisinde sahip oldukları sosyal statülerini belirleyen önemli ölçütlerden birisidir. Başka bir ifade ile bireylerin sosyal yaşamda hiyerarşik olarak dizilmesinde ekonomi önemli bir göstergedir. Eğer bir toplumsal sistemde bireyler mal-mülk edinebiliyor, ticaret yapabiliyor iseler bu aynı zamanda seyahat, sağlık ve eğitim gibi haklarının olduğu anlamına da gelebilir. Yıllardır Gayr-ı Müslimlerin Müslüman toplumlarda özgür olmadıkları ve haklarının korunmadığı şeklinde iddialar süregelmiştir. Bu durumun Osmanlı toplum yapısında da bulunduğunu ileri sürenler olmuştur.

Bu araştırma 18. Yüzyılda Osmanlı toplumsal yapısında Gayr-ı Müslimlerin Anadolu'nun tam merkezinde yer alan Konya yerleşkesindeki ekonomik durumlarını birincil kaynak olma niteliğine haiz mahkeme kayıtları verilerinden yararlanarak istatistik değerlendirmelere de yer vererek ortaya koymaya çalışmaktadır. İlave olarak Gayr-ı Müslimlerin Gelirleri ile Müslümanların gelirlerini karşılaştırarak iki toplumsal grup arasındaki gerçeğin ne olduğunu tahlil etmektedir. Araştırmanın amacı konunun spekülatif ve kanaatten öte sosyal olgulardan hareketle toplumsal gerçeği ortaya koymak ve farklı dini grupların Müslüman bir toplumsal yapıda nasıl çatışmaksızın bir arada olabildiklerinin ve olabileceklerinin imkanına katkı sunmaktır. Benzer konu veya aynı konularda araştırma yapacak genç araştırmacılara mahkeme kayıtlarından nasıl bilimsel çerçevede yararlanabileceklerine de ışık tutma hedeflenmiştir.

Araştırma Osmanlı arşiv belgelerinin en önemlileri arasında yer alan ilgili dönem ve yerleşkeyle alakalı mahkeme kayıtlarının sunduğu verilerin tam olarak taranmasıyla nesnel bir bakış, değerlendirme ve çözümlemeyi içermektedir. Arşiv belgeleri vasıtasıyla kuru bir tarih

yaklaşımının dışına çıkılarak Osmanlı değerlendirilmeye gayret edilmekte ve özellikle Gayr-ı Müslimlerle ilgili sosyal gerçeklikleri tespit etmeye çalışmaktadır. Böylece Osmanlı Toplum yapısında Gayr-ı Müslimlerin ekonomik durumu 18. Yüzyıl Konya örneğinde nesnel şekilde çözümlenmeye ve bilim dünyasına sunulmaya gayret edilmektedir. Araştırma çağımızda her geçen yıl çatışmaların arttığı süreçte hem Müslüman toplumlar, hem de diğer toplumlar için farklı dini grupların bir arada yaşayabilmelerinin örneklerinden ve tecrübelerinden istifade edebilecek bazı durum ve tespitleri içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Gayr-ı Müslim, Osmanlı, Ekonomik Statü, 18. Yüzyıl, Konya

THE ECONOMIC STATUS OF NON-MUSLIMS IN THE OTTOMAN SOCIETY -18TH CENTURY KONYA CASE-

ABSTRACT

Income is one of the important criteria that determines the social statues of people in social life. In other words, economy is an important indicator for social hierarchy in social life. If, in a social system, individuals can own property, trade; it may also mean that they also have rights to travel, health and education at the same time. For years it has been all argued that non-Muslims were not free and their rights were not protected in Muslim societies. Some have assumed that this was the case in the Ottoman society as well.

This research article attempts to reveal the economic condition of non-Muslims in the Ottoman society by using statistical evaluation of court records which can be considered as a primary source in the settlement of Konya, which is located in the center of Anatolia. In addition, by comparing the incomes of non-Muslims and the income of Muslims, it analyzes the reality between the two social groups. Instead of speculative judgment on the issue, the purpose of this research article is to demonstrate social reality through social phenomenon sand to contribute to the possibility of how different religious groups coexist in a Muslim society. It also attempts to shed light on how young scientists can benefit scientifically from court records on the investigation of same or similar issues.

The research includes an objective look, evaluation and analysis by thoroughly scanning the data of the related period and the relevant court records of the Ottoman archive documents. Rather than a dry history approach, the article strives to assess the Ottoman society through the archive documents and identifies the social reality, especially about the conditions of non-Muslims. Thereby, the article endeavors to solve objectively the economic condition of non-Muslims by using the case of Konya in the 18th century and to present its findings to science world. In a steadily rising conflict over the recent years, we believe that the research will present examples of how Muslim and non-Muslim societies live in harmony.

STRUCTURED ABSTRACT

The research was carried out by conducting a detailed analysis of Konya court registers in the first half of the 18th century. So, comparison between Muslims and non-Muslims during this time period in terms of their income levels and settlements was obtained using the statistical techniques on court registers data. Concordantly, findings were evaluated and compared with the findings obtained in other cities. The following conclusions were arrived in accordance with the above findings and explanations.

There exists two religious classes in the Ottoman society: Muslims and non-Muslims. The social relations of these two social classes in society were different from those of the West. Because the socio-cultural values and norms of the Ottoman society have lowered the level of status crystallization among the social classes. In other words, the social life style, while not necessarily rejecting the differences in society, was constructed on the principle of diversity creating a “mosaic” society. As far as the time period and the city of our research are concerned, it is difficult to encounter hostility and enmity between Muslims and non-Muslims that would necessarily lead to violence and conflict.

Vertical social mobility has been achieved between strata or classes. In addition, in Muslim societies, the principles and values of Islam such as the principle of equality before everyone, the existence of social solidarity, abstinence from pride and exploitation are important obstacles against hardening class lines. As some of non-Muslims preferred to reside in separate neighborhoods, they were also able to live in the same neighborhoods with Muslims and mutually develop social, economic and cultural mutual relations.

These findings of the research evidently support the statement that non-Muslims similar to Muslims occupied high social status in society. It is not an expected social reality for individuals who are in a religious, political and economical minority, to achieve a high income level in a social structure with crystallized lines. Therefore, it can be stated that in the Ottoman society, the economic status of the non-Muslims in the 18th century of Konya does not lag behind the economic status of Muslims.

Keywords: Non-Muslim, Ottoman, Economic Status, 18th Century, Konya

a. Sosyal Sınıf, Tabakalaşma ve Statü

Bilindiği üzere insanlığın başlangıcından günümüze değin insanların oluşturmuş olduğu toplumların sosyal sınıflara ya da tabakalara ayrılması, tüm tarih boyunca filozoflarla toplum teorisyenlerinin ilgilendikleri önemli bir olgu ve her sosyal yapının ve sistemin hemen hemen evrensel bir özelliğidir. Bu nedenle sosyal sınıfların ve tabakaların varlığı bir gerçektir. (Tolan, 277)Tabakalanmamış bir toplumdan söz etmek ise, ütopyadan ibarettir.

Toplumsal tabakayı belirleyen ölçütler, soy, servet, toplumsal işlev, eğitim, din, biyolojik karakter ve cinsiyettir. (Dönmezer, 305-306). Sosyal tabakalaşma bu ölçütlere göre, şekillenmektedir. Onu “*kişinin çevresindekilerin toplum içinde ona nesnel olarak uygun gördükleri mevki veya pozisyon.*”(Fichter,30) olarak tarif etmek mümkündür. Bu hususta sosyal sınıf ve tabakalaşma kavramları kullanılmakla birlikte kavramlar karmaşık olup, ayırt edilmeleri güçtür.

Latince *classis*/sınıf sözcüğü insanları sahip oldukları servete göre ayıran çeşitli kategorileri belirtmekteydi. Sınıf sözcüğü Fransızcaya 14.yüzyılda, İngilizceye 16. Yüzyılda girmiş, 18. yüzyılın sonlarına kadar da toplumsal farklılıkları belirtmekte kullanılmıştır. Yaklaşık olarak 18. yüzyılın sonlarından itibaren ve 19. yüzyılda toplumsal ayırım ve ilişkileri farklı düşünmenin anlatım şekillerinden biri haline gelmeye ve sosyolojik içerik kazanmaya başlamıştır. Sosyal sınıf kavramı bugünkü popülaritesine Karl Marks ile ulaşmıştır. Bu bağlamda daha çok iktisadi kriterlere dayanan ve iktisadi farklılıkların tezahürünü içeren bir anlam taşımakla birlikte aynı zamanda birlik bilincini, diğer toplumsal sınıflardan ayrılık ve düşmanlık/mücadele duygusunu da ihtiva etmektedir. (Açıkgöz, 2000, 282-287; Bozkurt, 2012, 199). Bir bakıma dasosyal sınıf, çeşitli açılardan benzer özellikleri paylaştıkları için bir sosyal birim olarak kategorize edilmiş ve belirli bir tabakaya yerleştirilmiş kişilerden oluşmaktadır. (Fichter, 44).

Sosyal sınıf, sınıf bilinci, sınıf çıkarı, sınıf farkındalığı ve sınıf kültürü gibi kavramları içermektedir. (Marshall, 653-656).Bu bakımdan, sosyal statü ölçütlerinin toplumsal sınıf için de geçerli olduğunu belirtenlerin yanısıra, iktisadî, dini, kültürel ve eğitsel bakımdan birbirlerine benzeyenlerin ortak şuur ve çıkarlarının bulunmasını da kriter olarak ortaya koyanlar olmuştur. (Erkal, 272-276). Bu durumda sosyal sınıfı; hemen hemen aynı kritere sahip olan, hayat üslupları birbirine uyan, aşağı-yukarı aynı derece eğitim ve öğretim almış bulunan, ortak iktisadi çıkarları olan ve sınıf bilincine haiz olan fertlerin oluşturduğu topluluk olarak (Bilgiseven, 24) anlamak mümkündür. Sosyal sınıf belirtilen bu bağlamda bir şekilde sınıflar arasında bir farkındalık şuru ve karşı mücadeleyi veya düşmanlığı ihtiva etmektedir. Fakat toplumdaki yapılanmayı sadece iktisadi faaliyetlerden ibaret görmeyip farklılıkları da tahlil etmek için sosyal sınıf kavramından kaçınıp yerine toplumsal yapıyı pek çok bileşenlerden oluştuğunu düşünerek tabakalaşma ile izah etme yaklaşımları da önemlidir.

Toplumların hiyerarşik şekilde tabakalanması, sosyal yapının gereği olarak sosyal sistemin çalışması için de gereklidir. Ancak *“tabakalaşma derecesi çok belirgin veya az belirgin, çok kristalleşmiş ya da az kristalleşmiş olabilir.”* (Dönmezer, 304-310) Sosyal tabakalaşma veya sınıflaşmanın derecesi toplumların sahip oldukları sosyo-ekonomik ve kültürel değerlerine göre farklılık gösterebilir. Her toplumda öne çıkan anahtar statü (Fichter, 36) de farklı olabilir. Osmanlı toplumsal yapılanmasında birden fazla etkin olan bileşenler söz konusudur. Dolayısıyla 18. Yüzyıl Konya’da Gayr-ı Müslimlerin ekonomik statüsü ikinci bakış çerçevesinde değerlendirilecektir.

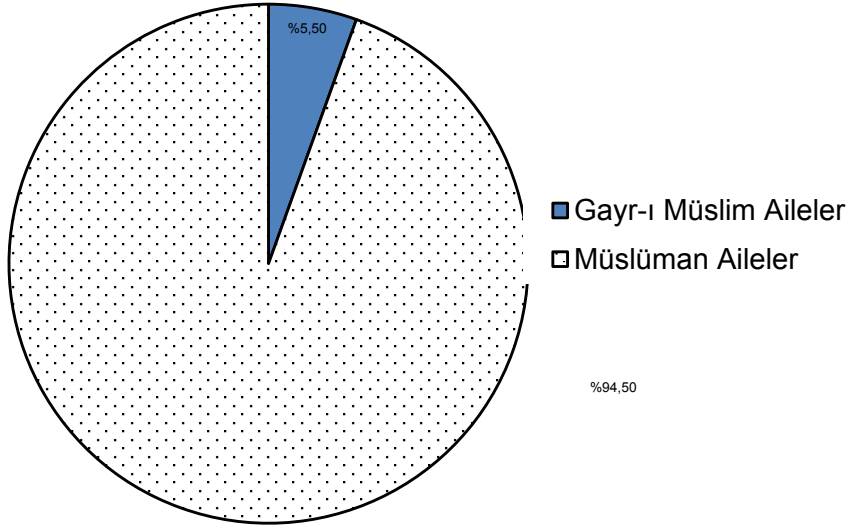
Belirtmek gerekir ki Osmanlı’da Gayr-ı Müslimlerin ekonomik açıdan tabakalaşmaları bir makaleye sığdıramayacak kadar geniş bir durumdur. Bununla birlikte bu araştırmamız meseleye biraz da olsa bir katkı sunması bakımından ele alınmaya çalışılmakta, tahlil ve değerlendirmeler için daha önce gerçekleştirdiğimiz bir araştırma (Erten, 2017) verilerinden istifade edilmekte kısa ve öz olarak çözümlenmeye gidilmektedir. Bu bağlamda araştırma verilerinin 18. Yüzyılın ilk yarısı olan 50 yıllık süreci kapsayan Konya şer’iyye sicillerinden elde edildiğini dolayısıyla incelemenin bu süreç ve yerleşim yeri ile sınırlı olduğunu belirtmekte yarar vardır. Her ne kadar Osmanlı’da Gayr-ı Müslimler pek çok araştırmada ele alınmışsa da onların ekonomik statüleri istatistik tekniğinden istifade ederek bir karşılaştırma çerçevesinde değerlendirmede bulunanları az sayıdadır. Bu bakımdan kanaatimiz araştırmamızın farklı bir bakışa katkı vermesini ümidini içermektedir.

b. 18. Yüzyıl Konya’da Gayr-ı Müslimlerin Ekonomik Statüsü

Tabakalaşma veya sınıflaşma Osmanlılarda da görülmüştür. Sosyal sınıflaşma noktasında Osmanlı toplumunda din, anahtar statü durumundadır. Davis ve Moore’a göre, tabakalaşma veya sınıflaşma üzerinde dinin önemli bir belirleyiciliği söz konusudur. (Abrahamson, 61). Konuya bu açılardan bakıldığında Osmanlı toplumunda Müslümanlar ve Gayr-ı Müslimler şeklinde iki sosyal sınıfın varlığından söz edilebilir.

Araştırmamıza konu olan 18.Yüzyıl Konya’da yaşayan Gayr-ı Müslimlerin Konya nüfusuna oranı Grafik 1’e göre % 5,5’tir. (Erten, 169)

Grafik 1: 18. Yüzyıl Konya’da Müslüman ve Gayr-ı Müslimlerin Oranı

Grafik 1’den anlaşıldığı üzere XVIII. yüzyılın ilk yarısında şer’iyye sicillerine göre, Konya ailesinin % 94,5’i Müslümanlardan ve % 5,5’i Gayr-ı Müslimlerden oluşmaktadır. Bu oranlar kesin oranları göstermemekle birlikte Gayr-ı Müslimlerin nicel olarak azınlık durumunda olduklarını ortaya koymaktadır.

İnsanların gelirleri; onların tüketim kalıplarını, ev seçmelerini, giyinmelerini, seyahat imkan ve özgürlüklerini, ticaret hürriyetlerini, evlenme biçimlerini, eğitim fırsatlarını, mülk edinmelerini, vb. etkileyen sosyal bir değişkendir. Dolayısıyla toplumsal statünün önemli kriterleri arasında yer alan gelir düzeyine göre İslam Dinine mensup olanların ve olmayanların 18. Yüzyıl Konya’sındaki tabakalaşmasını aşağıdaki tablo 1’de gösterebiliriz.(Erten, 171)

Tablo 1: İslam Dinine Mensup Olanlar İle Olmayanların (Gayr-ı Müslimlerin) Gelir Düzeyi Frekans ve Yüzde Dağılımları

DİNİ DURUM	GELİR DÜZEYİ									
	1-100 kuruş		101-500 kuruş		501-1000 kuruş		1001 kuruş ve fazlası		TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Müslüman	85	25	187	55,2	37	10,9	30	8,85	339	100
Müslüman Olmayan	4	20	10	50	3	15	3	15	20	100

Verileri şer’iyye sicillerinden elde edilen Tablo 1’e bakıldığında Gayr-ı Müslimlerin ekonomik açıdan Müslümanlara kıyasla alt gruplarda daha az, üst gelir gruplarda ise daha yüksek oranla yer aldıkları görülmektedir. En alt gelir grubunda Müslümanlar dörtte bir oranında bulunurlarken Gayr-ı Müslimler, beşte bir oranında daha az yer almışlardır. Orta gelir grubunda Müslümanların da Gayr-ı Müslimlerin de yaklaşık yarısı yer almıştır. Fakat zengin ve çok zengin

gelir gruplarına gelince durum ters yönde değişmiştir. Gayr-ı Müslimler hem zengin, hem de çok zengin gelir grubunda Müslüman kimselere göre azımsanmayacak oranda daha fazla nispet ile yer almışlardır. Gelir durumları belirlenebilen Gayr-ı Müslimlerin dikkate değer derecede varlık ve sermaye elde edebildikleri ve iktisadi faaliyet alanlarından hariç tutulmadıkları bu sebeple de en yüksek gelir düzeyine doğru dikey bir hareketle geçiş yapabildikleri görülmektedir. Gümrükçüoğlu araştırmasında Gayr-ı Müslimlerin pek çok alanda ticaret ile meşgul olduklarını ticaret alanlarını tek tek ifade ederek ortaya koymuştur. (Gümrükçüoğlu, 2018, 247). Karataş da 17. ve 18. Yüzyıllar Diyarbakır'ında Gayr-ı Müslimler üzerine gerçekleştirdiği araştırmasında dileyen Müslümanlar ve Gayr-ı Müslimlerin aynı mahallede yaşadıklarının, ticaret yaptıklarının ve birbirlerine borç alıp verdiklerinin tespitinde bulunmuştur. (Karataş, 2012, 398, 414).

Bu durumda yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere araştırmamızın ilgilendiği periyotta Konya'da İslam Dinine mensup olanların, olmayanları (Gayr-ı Müslimleri) iktisadi açıdan ikinci sınıf bireyler şeklinde gördüklerini belirtmek imkan dahilinde görülmemektedir. (Özbolet, 2017, 32). Bu durumu onların yerleşim yerlerine göre dağılımları da desteklemektedir.

İslam dışı unsurların, Müslüman kimseler tarafından toplumsal alandan dışlanmayı; tersine sosyal hayatın içine çekildikleri onların yaşadıkları yerleşim yerlerinden de ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2: İslam Dinine Mensup Olanlar İle Olmayanların (Gayr-ı Müslimlerin) Yerleşim Yerlerine Göre Frekans ve Yüzde Dağılımı

DİNİ DURUM	YERLEŞİM YERLERİ				TOPLAM	
	Şehir		Köy		f	%
	f	%	f	%		
Müslüman	2295	89,8	260	10,2	2555	94,5
Müslüman Olmayan	139	92,7	11	7,3	150	5,5

Yukarıdaki Tablo 2 (Erten, 172) incelendiğinde Gayr-ı Müslim kimselerin Konya yerleşkesinde Müslüman üyeler derecesinde hem şehir, hem de köylerde hayat sürdürbildikleri gözlemlenmektedir. Öyle ki küçük nispette de olsa, Müslüman olmayan kimseler şehir dışında kalan köylerde Müslümanlarla karşılaştırıldıklarında yüzde olarak düşük, şehir hayatında ise fazla bulunmaktadırlar. Dolayısıyla bu tespit İslam dışı unsurların (Gayr-ı Müslimlerin) sosyal yaşamda katı ve keskin hatlarla dışlanmayı hakir ve küçük olarak değerlendirilmediklerine dair işaretlerden biri olarak gösterilebilir. İslam dışı unsurlar Osmanlı toplumunun yaşamsal sisteminde ve coğrafyasında iç içe geçmiş, beraber, huzur dahilinde ayrı dine mensup olmalarına karşın; güvenli ve huzur çerçevesinde hayatlarını idame ettirebilmişlerdir. Bu durum gerek ilgili dönem Konya şer'iyye sicillerindeki gözlemlerimiz neticesinde, gerekse bu paralelde gerçekleştirilen bir araştırma tespitlerinde (Aydın, 2) Müslüman olmayanların Konyanın en merkezinde yer alan mahallelerinde (Çifte Merdiven, İmaret ve İç Kale) fazla nispette yaşayabildiklerini ortaya koymaktadır. Üsküdar ve havalesinde 18.yüzyılda nüfusun yaklaşık % 38'inin Gayr-ı Müslimlerden teşekkül ettiği tespit edilmiş ve Adalar nahiyesine bağlı Tuzla, Pendik, Kartal bazen Maltepe bazen Küçük Maltepe diye belirtilen köyler Müslüman ve Gayr-ı Müslimlerin birlikte yaşadığı yerleşim yerleri olarak ifade edilmiştir. Bu mahallelerde birbirleriyle misafirliğe gidebildikleri ve komşu oldukları belirtilmiştir.(Erkan, 2016, 2-6). Küpeli, 19. Yüzyıl Afyonkarahisar'da yaklaşık 17 mahallede Gayr-ı Müslimler ve Müslümanların birlikte yaşadığını ifade etmektedir. (Küpeli, 2002, 572). 19. Yüzyılın başlarında Varna'da da Gayr-ı Müslimler ile Müslüman nüfusun bir arada yaşadığı tespitleri

yapılmıştır. (Kaya, 2015, 390). Dolayısıyla dileyen Gayr-ı Müslimlerin Müslümanlarla bir arada aynı yerleşim yerinde ikamet edebildikleri anlaşılmaktadır.

Kişilerin mevcut dini mensubiyetlerini değiştirmelerinin gerek Gayr-ı Müslimler, gerekse Müslüman kimselerin kendilerine miras olarak intikal edecek taşınır ve taşınmaz varlıkları alıp alamamalarında etkili olmuştur. Bu durum bireylerin ekonomik açıdan statülerinde değişiklik yapıp yapamayacakları konusunda da tesirli olmuştur. Bir başka deyişle din değiştirmelerin miras yönünden de bazı sonuçları vardır. Aile üyeleri eğer dinlerini miras intikal ettikten sonra değiştirmişlerse, miraslarını alabilmişler, önce değiştirmişlerse alamamışlardır. Dolayısıyla bu tür sosyal mobiliteler ailelerin veya üyelerinin ekonomik bakımdan tabaka değiştirmelerinde de etkili olabilmektedir.

Örneğin Hicri 1128'de küçük yaşta ve Hıristiyan iken annesi vefat eden bir kimsenin annesinden kendisine düşen miras payını alma talebi dinini değiştirerek Müslüman olduğu için reddedilmiştir. Fakat Mustafa adındaki bu kişi, annesinin kendisi Hıristiyan iken vefat ettiği gerekçesiyle mahkemeye müracaat etmiş ve mirasını alarak ekonomik durumunu değiştirebilmiştir. (K.Ş.S., 47, s. 79/2.)

Başka bir hadise de, Hıristiyanlıktan İslâm'a geçiş yapan bir gençle ilgilidir. Bu gencin babası ölmüş ve kendisine miras olarak intikal edeceği düşünülen malı alamamıştır. Ancak, genç bu malları daha önce babasından satın aldığını ortaya koyarak sahiplenebilmiştir. (K.Ş.S., 39, s. 134/2, 136/1). Böylece genç ekonomik durumunu değiştirmiştir.

Dini mensubiyeti farklı olan kimselerden bazıları din değiştirerek başka bir toplumsal sınıfa geçebilmişlerdir. Özellikle Hıristiyan olup Gayr-ı Müslim gurupta yer alan bir kimse Müslüman olduğunda Müslüman gruba geçiş yapabilmektedir. Bireyin etnik ve dini mensubiyet farklılığı başka bir sınıf veya gruba geçişe Müslümanlar açısından toplumsal bir engel teşkil etmemiştir. Çıralı Mescidi Mahallesinde oturan Gayr-ı Müslim bir kişi Hicri 1116'da Abdullah adıyla (K.Ş.S., 41, s. 190/2), Beyhekim Mahallesinde oturan kişi Hicri 1138'de Ahmet adıyla (K.Ş.S., 50, s.27/2) Müslüman olarak sınıflarını değiştirebilmişlerdir. Yine Alaca Mescidi Mahallesinde yaşayan Hıristiyan bir kadın Hicri 1127'de (K.Ş.S., 45, s.199/5), Bab-ı Aksaray mahallesinde yaşayan Hıristiyan anne ile çocuğu Hicri 1119' da (K.Ş.S., 43,s.50/3) Müslüman olarak toplumsal sınıflarını değiştirme imkanı bulabilmişlerdir. Yediler Mahallesinde yaşayan Hıristiyan eşler Hicri 1122 yılında (K.Ş.S.,44, s.158/2) İslam Dinini seçerek Müslümanlar arasına dahil olmuşlardır.

18. yüzyılın ilk yarısında Üsküdar Sicillerine Göre Müslim-Gayr-ı Müslim ilişkilerinin hukukî boyutunu ele alan Erkan, Gayr-ı Müslim kimselerin mahkemelerde davalarının görülmesi için Müslümanları vekil tayin ettiklerini ve farklı dine mensup olmalarına rağmen birbirlerine güvendiklerini tespit etmiştir. (Erkan, 2015, 52)

c. Sonuç

Araştırma 18. Yüzyılın ilk yarısını içeren Konya şer'iyye sicillerindeki verilerin tam taraması yapılarak elde edilmiş ve bu verilerin yardımı ile istatistik tekniğinden de yararlanılarak Gayr-ı Müslimler ile Müslümanların gelir düzeyi ve yerleşim yerleri üzerinden çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda tespitler başka şehirlerle alakalı elde edilen tespitler ile de değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yukarıdaki tespit ve açıklamalar çerçevesinde aşağıdaki sonuç değerlendirilmiştir.

Osmanlı Toplum yapısında dini bağlamda Müslümanlar ve Gayr-ı Müslimler şeklinde iki sınıftan söz edilebilmekle birlikte bu iki sosyal sınıfın toplum içindeki sosyal ilişkileri Batı'dakinden farklı bir biçimde gerçekleşmiştir. Çünkü toplumun sahip olduğu sosyo-kültürel değer ve normları, tabakalar veya sınıflar arasındaki çizginin çok net belirginleşmesini veya kristalleşmesini zayıflatmıştır. Başka bir ifadeyle toplumdaki farklılıklar reddedilmeksizin, bu farklılık ve mozayik

üzerine bir toplumsal yaşam biçimi, hayat sürmüştür. Araştırmamızın ilgili olduğu dönemde ve şehirde süren sosyal yaşamda Müslümanlar ile Gayr-ı Müslimler arasında şiddete ve çatışmaya meyleden bir karşıtlık ve düşmanlık olgusuna rastlanmamıştır.

Dikey sosyal mobilite, tabakalar veya sınıflar arasında gerçekleşebilmiştir. Bunun yanı sıra, Müslüman toplumlarda inançları gereği İslam'ı, herkesin adalet önünde eşitliği prensibi, sosyal dayanışma olgusu, istismarın ve gururlanmanın hoş görülmemesi gibi ilke ve değerleri (Er, 138-155), tabakalar veya sınıflar arasındaki çizginin keskinleşmesine ve çok kesin çizgilerle belirmesine önemli engellerdir. Müslümanlardan ayrı mahallelerde yaşayan Gayr-ı Müslimler olduğu gibi dileyenleri, Müslümanlarla aynı mahallede oturabilmiş, sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan karşılıklı ilişkilerde bulunabilmişlerdir.

Araştırmada varılan bu sonuçları Gayr-ı Müslimlerin Müslümanlar kadar bazen daha yüksek oranda üst gelir düzeyinde yer almaları açıkça desteklemektedir. Toplumsal bir yapıda kristalleşmiş çizgilerle belirmiş bir sınıflaşmada özellikle dini, siyasi ve ekonomik bakımdan azınlık durumunda olan kimselerin iktisadi yönden yüksek gelir düzeyine sahip olmaları beklenen bir sosyal gerçeklik değildir. Dolayısıyla Osmanlı Toplum yapısında özelde 18. Yüzyıl Konya'da Gayr-ı Müslimlerin ekonomik statülerinin Müslümanlardan geri olmadığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abrahamson, Mark, (1990). *İşlevselcilik*, Çev. Nilgün Çelebi, Konya: Sebat Ofset.
- Açıkgöz, Özkan, (2000). "Sosyolojinin Problemleri Bir Konusu Olarak, "Sosyal Sınıf Kavramı Üzerine Önemli Sosyologların Düşünceleri ve Yorumları", *Sosyoloji Konferansları*, Sayı 26, ss. 281-308.
- Aydın, Mehmet, "Konya Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Konya'da Gayr-ı Müslimlerin Oturdukları Mahalleler, Nüfus Durumları ve Sosyo-Kültürel Çevre, Sempozyum Bildirisi
- Barlas Tolun, (1975). *Toplum Bilimlerine Giriş*, İst.: Yayınevi yok.
- Bilgiseven, Amiran K., (1968). *Mali Sosyoloji*, İst.: İ.Ü.İ.F. Yay.
- Bozkurt, Veysel, (2012). *Değişen Dünyada Sosyoloji Temeller Kavramlar Kurumlar*, Bursa: Ekin Yay.
- Dönmezer, Sulhi, (1990). *Sosyoloji*, 10. bs.,İst: Beta Yay.
- Er, İzzet, (1994). *Sosyal Gelişme ve İslâm (Din Sosyolojisi Açısından Bir Deneme)*, Bursa.
- Erkal, Mustafa E., (1991). *Sosyoloji*, 4. bs., İst.: Der Yay.
- Erkan, Nevzat, (2016). "18. Asır Üsküdar'ında Müslim ve Gayrimüslim İlişkilerine Sosyo-Kültürel Bir Bakış", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2; Sayı:2, ss. 1-23.
- _____, (2015). "18. Yüzyılın İlk Yarısı Üsküdar Sicillerine Göre Müslim-Gayrimüslim İlişkilerinin Hukukî Boyutu", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Oca 2015, ss. 48 – 79.
- Erten, Hayri, (2017). *Osmanlı Aile Yapısı 18. Yüzyılda Konya Örneği*, Çizgi Kitapevi, Konya.
- Fichter, Joseph, (Tarihsiz). *Sosyoloji Nedir?*, Çev. Nilgün Çelebi, Konya: Toplum Kitabevi.
- Gordon Marshall, (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınbay–Derya Kömürcü, İst.: Bilim ve Sanat Yay.

Gümrükçüoğlu, Saliha Okur, (2018), “İstanbul Kadı Sicillerine Göre Gayr-ı Müslimlerin Sosyal ve Hukuki Konumları (XVI-XVII. Yüzyıllar)”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı 2, ss.241-260.

K.Ş.S. (Konya Şer'iyye Sicili), 39, 41, 43, 44, 45, 47, 50.

Karataş, Mehmet, (2012). “Mahkeme Kayıtlarına Göre XVII ve XVIII. Yüzyıllarda Diyarbakırda Gayrimüslimler”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 42, ss.393-422.

Kaya, M. Koyuncu, (2015). “Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri Varna (1774-1878)”, *Turkish Studies*, Volume 10/1, pp. 383-418.

Küpeli, Özer, (2002). “Şer'ivve Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Or1alarına Doğru Afyonkarahisar'da Gavrimüslimler (184 4-1848)”, *VI. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ss.569-580.

Özbolat, Abdullah, (2017). *Statü ve Din*, Adana: Karahan Kitapevi.

Özgökmen, Ali, (1996). *Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Müslim-Gayr-ı Müslim Münasebetleri (1700-1800)*, (Basılmamış Doktora Tezi), S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.